
Studije

Izvorni znanstveni članak
327.82(436-89)“1919”

**Diplomatska borba za Korušku na
Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919. godine**

LIVIA KARDUM*

Sažetak

Novonastala Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca morala se nakon Prvoga svjetskog rata na Pariškoj mirovnoj konferenciji izboriti za svoje međunarodno priznanje, kao i za određenje gotovo svih svojih granica. S obzirom na to da nije spadala u tabor velikih sila pobjednica, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca nije imala svoga predstavnika u Teritorijalnoj komisiji koja je predlagala teritorijalna rješenja Vijeću četvorice. Tu činjenicu vješto je koristila Italija, predlažući uvijek najnepovoljniju varijantu svih jugoslavenskih granica. Kod razgraničenja s Austrijom Italija je predlagala da cijela Celovečka kotlina pripadne Austriji, ali kako stručnjaci za teritorijalna pitanja Francuske, Velike Britanije i SAD-a nisu bili istog mišljenja, nakon teških i do zadnjeg časa neizvjesnih pregovora, odlučeno je da se Celovečka kotlina podijeli u dva plebiscitarna područja. Plebiscit u Koruškoj nije odgovarao Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i njezina delegacija je bezuspješno pokušala modificirati takvu odluku. Vlada u Beogradu vojnom je intervencijom u Koruškoj pokušala staviti Konferenciju mira pred gotov čin, ali je time samo nanesena velika šteta, jer je okupacijski režim pridonio negativnom raspoloženju stanovništva plebiscitarnog područja prema jugoslavenskoj državi. To se odrazilo na rezultat plebiscita, kad se većinsko slovensko stanovništvo u zoni “A”, na veliko razočaranje jugoslavenske strane, odlučilo za Austriju.

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca osnovana je uoči početka rada Pariške mirovne konferencije na kojoj je nakon Prvog svjetskog rata trebalo udariti temelje za pravedan i trajan mir. Očekivanja mlade države bila su velika s obzirom na to da je na Konferenciju došla nepriznata, sa spornim granicama prema svim svojim susjedima, a da su se u tijeku rata proklamirala, za to vrijeme veoma napredna, načela koja su obećavala ravnopravnost velikih i malih država i naroda, pravo naroda na samoodređenje tj. samostalno odlučivanje o svojoj sudbini, kao i ukidanje tajne diplomacije. Ta načela budila su stanovitu nadu kako će biti poštovani nacionalni interesi nove države, bez obzira na to što su na štetu njezina etničkog teritorija u tijeku rata sklopljena čak dva tajna ugovora: Londonski s Italijom i Bukureštanski s Rumunjskom.

* *Livia Kardum*, izvanredni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Suvremena svjetska politička povijest.

Neugodno otrežnjenje uslijedilo je veoma brzo. Plenum Konferencije, na kojem su sudjelovale sve države iz pobjedničkog tabora, bio je od samog početka u potpunosti ceremonijalan skup na kojem su države članice prema važnosti bile podijeljene u četiri kategorije. No i to je bilo gotovo potpuno nevažno s obzirom na to da je od samoga početka rada Konferencije njezin glavni i odlučujući organ bilo Vijeće deseterice, sastavljeno od šefova delegacija i ministara vanjskih poslova velikih sila. Ubrzo se to vijeće svelo na Vijeće četvorice, odnosno na američkog predsjednika Woodrowa Wilsona, francuskog predsjednika Georgea Clemenceaua, britanskog predsjednika vlade Davida Lloyd Georgea i talijanskog predsjednika vlade Vittorija Orlanda. Japanski predstavnik uključivao se u rad Vijeća samo kad su posebni japanski interesi bili u pitanju.

Uz Vijeće četvorice osnovano je i Vijeće petorice, koje su sačinjavali ministri vanjskih poslova velikih sila. Velika četvorica vijećala su sasvim tajno, izbjegavali su kontakte s članovima ostalih delegacija, osim ako sami nisu željeli čuti njihova stajališta. Donosili su besprizivne i konačne odluke i samo su ih priopćavali ostalim sudionicima Konferencije. Članovi jugoslavenske delegacije bili su za vrijeme čitavog trajanja Mirovne konferencije pozivani pred Vrhovno vijeće samo tri puta, i to samo zato da iznesu svoje viđenje nekih problema (o Banatu, o teritorijalnim zahtjevima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i o Rijeci). Službeno je delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kao i ostale delegacije, mogla s Vrhovnim vijećem komunicirati samo jednomjerno, slanjem nota s nadom da će one biti saslušane. Na nesreću, tek osnovana i nepriznata jugoslavenska država nije dobila ni mjesto u najznačajnijoj komisiji Konferencije – u Teritorijalnoj komisiji, koja je bila sastavljena od stalnih predstavnika isključivo velikih sila, bez obzira na svu raznolikost teritorijalnih pitanja koje je trebala proučiti. Tako je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca bila lišena mogućnosti da barem preko Teritorijalne komisije utječe na odluke Vrhovnog vijeća.

Delegaciju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sačinjavala su četiri opunomoćena delegata, na čelu s bivšim predsjednikom srpske vlade Nikolom Pašićem, koji je na taj način trebao biti udaljen iz Beograda po želji regenta Aleksandra, dok on sam ne učvrsti svoju političku poziciju. Sljedeći po rangu bio je Ante Trumbić, novi ministar vanjskih poslova, te Milenko R. Vesnić, koji je kao srpski poslanik u Parizu stekao dragocjene međunarodne veze. Četvrti opunomoćeni delegat bio je bivši austrougarski ministar, Slovenac Ivan Žolger. Uz opunomoćene delegate, u delegaciji su bila i trojica vladinih delegata: Mata Bošković (srpski poslanik u Londonu), Josip Smodlaka i Otokar Ribarž. Oni su imali pravo sudjelovanja u rješavanju i sastavljanju prijedloga, ali nisu imali pravo sudjelovanja na samoj konferenciji.

Kad je delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 18. veljače 1919. pred Vijećem deseterice imala priliku izložiti svoje teritorijalne zahtjeve, Žolger je dobio zadatak da opiše ta potraživanja prema Austriji. Usprkos svim diskusijama o principima kojima se delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca mora rukovoditi kod potraživanja prema svojim susjedima, slovenski su predstavnici uspjeli “progurati” kao stav delegacije takve teritorijalne zahtjeve prema Austriji, koji su se samo manjim dijelom mogli pravdati čistim etničkim, a više ekonomskim i povijesnim principom. U raspravama, o principima što su se uglavnom vodile između Smodlake i Trumbića, s jedne strane, i Pašića, Vesnića i Boškovića, s druge, Slovenci Ribarž i Žolger “plutali” su od jednoga do drugog “pola”. Njihov neposredni i najveći interes za zapadne granice približavao ih

je Trumbiću i Smodlaku, dokazanim, beskompromisnim borbama protiv talijanskih pretenzija prema hrvatskom i slovenskom teritoriju, ali je velikodušni prijedlog granice prema Austriji šefa vojne sekcije delegacije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, generala Petra Pešića, izgleda pokolebao Slovence pa su za tu liniju počeli tražiti opravdanje. Tako je Ribarž, koji je u početku bio sklon primjeni isključivo etničkog principa, na sjednici delegacije od 28. siječnja zajedno s Žolgerom molio da delegacija traži Celovec i Beljak iz povijesnih, geografskih i ekonomskih razloga. Bezrezervnu podršku odmah im je pružio Bošković, smatrajući da Slovenci imaju najviše prava formulirati granicu prema Austriji, kao što Srbi imaju prvenstvo kod određivanja potraživanja prema Bugarskoj. Smodlaka je, naravno, bio odlučno protiv uvrštavanja Celovca i Beljaka u jugoslavenske zahtjeve, jer su to u potpunosti njemački gradovi pa bi jugoslavenski zahtjevi, po njegovom mišljenju, mogli izazvati siguran rat s Njemačkom. Trumbić se, naprotiv, u ovom slučaju, priklonio Slovincima. Bio je mišljenja da Celovec i Beljak treba tražiti, ali da se otvoreno mora priznati kako se radi o njemačkim gradovima koje se traži zato da važan željeznički čvor ne ostane u neprijateljskim rukama.¹

Tako je Žolger pred Vijećem desetorice za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno za Srbiju (jer nova država još nije bila priznata) tražio čitavu Celovečku kotlinu s gradovima Celovcem i Beljakom, kao i Maribor i Radgonu, što se u potpunosti poklapalo s koncepcijom granica generala Pešića. Žolger je prilikom svog izlaganja upozorio saveznike da njemačke statistike nisu vjerodostojne i idu na štetu slovenskog stanovništva, koje je stoljećima bilo sustavno germanizirano, a pogotovo poslije 1870. godine, zbog čega su Slovenci u nekim dijelovima izgubili većinu.

Vijeće desetorice donijelo je odluku da se pitanje razgraničenja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Srbije) i Austrije povjeri već prethodno formiranoj komisiji za razgraničenje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Rumunjske u Banatu, kojoj je na čelu bio Francuz André Tardieu. Jedino je pitanje buduće jugoslavensko-talijanske granice, na izričiti zahtjev talijanskih predstavnika, ostalo u nadležnosti velike četvorice.

Početkom ožujka (2. III.) Tardieuova komisija počela je raspravljati o jugoslavensko-austrijskoj granici i odmah su izbile nesuglasice oko kojih se članovi komisije za cijelo vrijeme svojega rada nisu mogli složiti. Kamen smutnje bila je Celovečka kotlina koja je evidentno bila jedinstvena ekonomska cjelina, ali je bila naseljena i Austrijancima i Slovincima. Slično je bilo i s Mariborom, pretežno naseljenim Austrijancima (Nijemcima), ali ujedno i ekonomskim središtem potpuno slovenske okoline. Zbog toga se američki stručnjaci nisu mogli odlučiti za jedan univerzalni princip kod razgraničenja. Prema etničkom principu predlagali su da Maribor pripadne Austriji, ali i Celovec i cijela Celovečka kotlina. To se u cijelosti nije, doduše, dalo pravdati etničkim principom, ali su Amerikanci smatrali da je tu ekonomsku cjelinu šteta dijeliti.

Kod Britanaca je, u pogledu Maribora, prevladavala njegova ekonomska važnost za okolne slovenske teritorije, pa su predložili da pripadne Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (Srbiji). Isto rješenje predlagali su i za Međimurje i Prekomurje, ali što se Celovca tiče, slagali su se s Amerikancima da pripadne Austriji.

¹ Krizman, Bogdan – Hrabak, Bogumil, *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920*, Beograd, 1960., 3., str. 22-24. (dalje – zapisnici).

Kod talijanskih stručnjaka dileme nije bilo. Oni su u pravilu zastupali najnepovoljnije rješenje za Jugoslavena. Svi sporni teritoriji, po njihovom mišljenju, trebali su pripasti Austriji.

Protuteža Talijanima bili su Francuzi, koji su, naprotiv, u potpunosti podržavali jugoslavenske zahtjeve.²

Informacije o radu komisije neformalno su stizale do jugoslavenske delegacije i Trumbić je već 6. ožujka javljao u Beograd kako nema nade za Celovec i Beljak.³ I Zolger je u toku ožujka intenzivno kontaktirao s američkim i britanskim delegatima i stručnjacima, davao im potrebna obavještenja i opskrbljivao ih ekonomskim i etničkim podacima.⁴ Međutim, nepovoljne vijesti, nisu izgleda, alarmantno djelovale na delegaciju, vjerojatno zbog toga što je jugoslavenski zahtjev ionako tražio maksimum za koji se već unaprijed pretpostavljalo da se neće u cijelosti ostvariti. To je bio i razlog zbog čega delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nije pred Konferenciju izašla s projektom teritorijalnog koridora, koji bi preko Gradišća povezivao jugoslavensku državu i Čehoslovačku. Podnošenje toga, za većinu utopističkog, prijedloga prepušteno je zato Čehoslovacima, a oni su ga prezentirali Komisiji za teritorijalna pitanja na tako obazriv način da Komisija nije mogla razlučiti predlaže li Čehoslovačka, u želji da se oslobodi ekonomske dominacije srednjoeuropskih zemalja, direktni granični kontakt preko Gradišća s Kraljevinom Srba, Hrvata i Slovenaca ili samo internacionalne garancije za slobodni tranzit do mora.⁵ Komisija za čehoslovačke granice odbila je 12. ožujka čehoslovački prijedlog, i to zbog veta Italije. Naime, iz straha da Francuzi, skloni Česima, ne odobre projekt, Austrijanci su upozorili Italiju na moguću opasnost od "slavenskog koridora". Čehoslovaci, očito zainteresirani za koridor više od Jugoslavena, predložili su da se Gradišće podijeli između Austrije i Mađarske u nadi da će tako spriječiti savez tih dviju država protiv Čehoslovačke, kao i da dvije pruge koje povezuju Češku s Hrvatskom ne pripadnu istoj državi.⁶

Kako se unutar Tardieuove komisije stručnjaci nisu mogli složiti o zajedničkom prijedlogu razgraničenja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca s Austrijom, nakon što je proučila sve etnografske, povijesne, ekonomske i političke faktore, Komisija je 6. travnja predložila Vijeću petorice (ministri vanjskih poslova velikih sila) dva zasebna rješenja. Jedno se temeljilo na usuglašenom mišljenju francuskih, britanskih i američkih stručnjaka za teritorijalna pitanja, a drugo na posebnom, odvojenom mišljenju Talijana.

U prvom se izvještaju kaže kako se američki, britanski i francuski stručnjaci slažu: da (1) Maribor i mariborsko područje naseljava pretežno slavensko ruralno stanovni-

² Krizman, Bogdan, *Jugoslavija i Austrija 1918-1938*, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, 1977., str. 11.

³ Mitrović, Andrej, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919-1920*, Beograd, 1969., str. 10.

⁴ Isto, str. 68.

⁵ Deak, Francis, *Hungary at the Paris Peace Conference*, *The Diplomatic History of the Treaty of Trianon*, New York, Columbia University Press, 1942, *Excerpts from the Report Submitted to the Supreme Council by the Committee on Czechoslovak Question*, March 12, 1919, str. 417-418.

⁶ Macartney, C.A., *Hungary and her Successors. The Treaty of Trianon and its Consequences 1919-1937*, London, New York, Toronto, 1937., str. 52-53.

štvo; (2) da je to stanovništvo, unatoč asimilacijskoj politici austrijske administracije u službi pangermanizma, zadržalo u potpunosti svoje nacionalne aspiracije; (3) da je Maribor i područje oko njega, unatoč svim nastojanjima Austrijanaca, razvio uske ekonomske veze s nizvodnom dolinom Drave i područjem južno od rijeke, pa se može pretpostaviti da će se ti odnosi još više intenzivirati nakon ujedinjenja s jugoslavenskom državom, dok će veze sa sjeverom, koje su bile uvjetovane privlačnošću austrijskog kapitala, slabiti.

Talijanski stručnjaci, naprotiv, smatrali su da je Maribor njemačkog karaktera i da ovisi o austrijskom ekonomskom sistemu, pa se zato ne može odvojiti a da se ne poremeti ekonomski život te regije i ugrozi postojeći mir.⁷

U drugom se izvještaju o Celovečkoj kotlini, američki, britanski i francuski stručnjaci slažu: (1) da je kotlina naseljena miješanim stanovništvom (i Nijemcima i Slovencima), s time da značajni slovenski element naseljava osobito dijelove istočno od Celovca; (2) da Celovečka kotlina predstavlja geografsku cjelinu, koja je s juga omeđena privednom barijerom Alpi Karavanki; (3) da zbog toga cijela kotlina, a posebno grad Celovec, predstavlja u ovom trenutku ekonomsku cjelinu, koja više gravitira prema sjeveru nego prema jugu; (4) da sadašnje informacije nisu dostatne kako bi se sa sigurnošću moglo utvrditi kakve su nacionalne aspiracije stanovništva koje tu živi.

Talijanski stručnjaci, naprotiv, i u pogledu Celovečke kotline smatraju da ona predstavlja integralni dio austrijskog geografskog i ekonomskog sistema od kojeg se ne može odvojiti a da se ne poremeti život stanovništva i ugrozi opći mir.

Zato Komisija preporučuje da granica između Austrije i Jugoslavije slijedi greben Karavanki od točke jugoistočno od Eisenkappela sve do željezničke pruge Celovec-Ljubljana. Istovremeno su američki, britanski i francuski stručnjaci ukazali vladama savezničkih i pridruženih sila na poželjnost provedbe ispitivanja mišljenja lokalnog stanovništva (onako kako to odrede vlade savezničkih i pridruženih sila) s namjerom da se stanovništvu pruži prilika prosvjedovanja, ako to želi, protiv priključenja Austriji i da traži priključenje Jugoslaviji. Kako Celovečka kotlina predstavlja ekonomsku i geografsku cjelinu, predlagalo se da se to ispitivanje ili konzultacija provede na cijelom teritoriju kotline.

Talijanski stručnjaci, kaže se u izvještaju Komisije, protive se i ovom prijedlogu iz već navedenih razloga, a osim toga smatraju kako svako ispitivanje i svaka konzultacija ili istraživanje, kao i plebiscit, ima eminentno politički karakter pa zato ne spada u nadležnost Teritorijalne komisije.⁸

⁷ Almond, Nina – Haswell Lutz, Ralph, *The Treaty of St. Germain. A Documentary History of Its Territorial and Political Clauses – With a Survey of the Documents of the Supreme Council of the Peace Conference*, London 1935; *Reports of the Committee for the Study of Territorial Questions Relating to Romania and Yugoslavia and the Central Committee on Territorial Questions on the Austro-Yugoslav Frontiers*, str. 363-368.

⁸ Isto, *Reports of the Committee for the Study of Territorial Questions Relating to Romania and Yugoslavia on the Klagenfurt District*, str. 504-505.

Izveštaji Teritorijalne komisije u kojem Amerikanci, Britanci i Francuzi predlažu da se Maribor i područje oko njega dodijeli Jugoslaviji (Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca), a da se u Celovečkoj kotlini provede, po svemu sudeći, plebiscit (iako je taj termin u prijedlogu obazrivo izbjegnuto, jer je to ipak političko pitanje), došli su pred Vijeće petorice tek 9. svibnja zbog toga što su prednost imali poslovi koji su se odnosili na zaključenje mira s Njemačkom.

Kako Teritorijalna komisija nije o Mariboru i okolici niti o Celovečkoj kotlini dala jedinstven prijedlog, Tardieu je, kao uvod u raspravu, ukratko upoznao Vijeće petorice u čemu se razilaze mišljenja američkih, britanskih i francuskih stručnjaka za teritorijalna pitanja s mišljenjem talijanskih stručnjaka. Na Tardieuovo izlaganje nadovezao se talijanski predstavnik u Teritorijalnoj komisiji, Giacomo de Martino, koji je samo povremeno sudjelovao u radu Komisije, da upozori kako je Maribor važno željezničko čvorište, pa je zato u uskoj vezi s Celovcem. Zbog toga se ta dva problema ne mogu razmatrati odvojeno, već kao cjelina koja seže sve do talijanske granice. S time su se svi složili, ali je Tardieu objasnio kako je Komisija bila mišljenja da proučavanje jugoslavenske granice zapadno od željezničke pruge Celovec-Ljubljana mora voditi računa o talijanskim težnjama, što je opet u nadležnosti Vijeća desetorice.

Tardieuova napomena dobro je došla talijanskom ministru vanjskih poslova Sidneyu Sonnino da pokuša sugerirati kako je Komisija svoju odluku o nedeterminiranju jugoslavensko-austrijske granice zapadno od pruge Celovec-Ljubljana donijela na temelju iscrpnog razmatranja željezničke mreže toga područja. Na temelju toga, tvrdio je Sonnino, rezultirao je stav da željeznička pruga Celovec-Jesenice-Trst ostane izvan teritorija Jugoslavije. To znači da bi jugoslavensko-austrijska granica zapadno od pruge Celovec-Ljubljana trebala skrenuti prema jugu, ali istočno od Jesenica sve dok ne dođe do talijanske granice (prema Londonskom ugovoru – opaska L.K.). Esencijalno je, tvrdio je Sonnino, da ta pruga koja povezuje Beč s Trstom ostane ili pod Austrijom ili pod Italijom, a to je bila ideja vodilja i Teritorijalne komisije, uvjeravao je Sonnino prisutne.

Međutim, američki državni sekretar Robert Lansing nije se dao tek tako izmanipulirati, pa nije prihvatio Sonninovu interpretaciju i obrazloženje zbog čega je Komisija prilikom određivanja jugoslavensko-austrijske granice stala kod linije željezničke pruge Celovec-Ljubljana. Naprotiv, konstatirao je da Komisija nije Vijeću ministara vanjskih poslova podnijela nikakav izvještaj o problemima koje je iznio Sonnino. Zato je Lansing predložio da se pitanje jugoslavensko-talijanske granice zapadno od pruge Celovec-Ljubljana vrati Komisiji na daljnje razmatranje. No, to je bilo upravo ono što je Sonnino htio pošto-poto spriječiti, dobro znajući da postoje jaki protuargumenti njegovoj tezi, koju je pokušao prezentirati kao stav Teritorijalne komisije, a to bi se u novom izvještaju Komisije moglo jasno vidjeti. Zato se pokušao izboriti da o Jeseničkom trokutu Vijeće petorice odmah donese odluku na temelju njegovih principa, kojih se, inzistirao je Sonnino, čini se, držala i Teritorijalna komisija. Ukoliko Vijeće ministara vanjskih poslova nije u stanju donijeti odluku, Sonnino je predlagao da se čitav problem prosljedi višoj instanciji – Vijeću četvorice, a ne da se vrati Teritorijalnoj komisiji.

Međutim, sva njegova nastojanja nisu urodila plodom. Lansing se nije dao smesti, a podržali su ga i britanski i francuski ministar vanjskih poslova, Arthur Balfour i Stephen Pichon, potvrdivši da je Vijeće ministara vanjskih poslova apsolutno kompetentno raspravljati o Jeseničkom trokutu, ali da ne može donijeti nikakve odluke o budućoj jugo-

slavensko-austrijskoj granici bez potrebnih etničkih i ekonomskih podataka koje bi Teritorijalna komisija pripremila do sljedećeg sastanka Vijeća, sutradan, 10. svibnja. Sonnino se morao pokoriti.⁹

Tako se borba oko Jeseničkog trokuta opet prenijela na Teritorijalnu komisiju, koja se od 9. do 10. svibnja, kad je trebala predati svoj novi izvještaj Vijeću ministara vanjskih poslova, sastala tri puta. Komisija je ponovno izradila izvještaj u kojem se zasebno izlažu stajališta talijanskih stručnjaka, a zasebno mišljenje američkih, britanskih i francuskih.

Talijanski stručnjaci ni ovaj put nisu odstupali od Sonninovih smjernica pa su tražili da austrijsko-jugoslavenska granica zapadno od željezničke pruge Celovec-Ljubljana skrene prema jugu do talijanske granice, prema Londonskom ugovoru, tako da gornji dio doline rijeke Save sve do Radmansdorfa pripadne Austriji. Talijani su to pravdali ekonomskim i vojnim razlozima. Jesenički trokut je, po mišljenju talijanskih stručnjaka, potreban za ekonomski život Trsta, kao i, tada jedina moguća veza između Tarvisia i Tolmina. Čak bi, i kad bi mali dio tog teritorija pripao Jugoslaviji, bila ometana prometna veza s Trstom, zato što na tako kratkoj relaciji prolazi kroz dvije carinske barijere. To bi moglo izazvati nesuglasice dviju susjednih država, tvrdili su Talijani.

S vojnog je stajališta Jesenički trokut potreban zbog osiguranja pruge, ali ne od mogućeg napada sa sjevera, već ponajprije s istoka zbog otvorenosti konfiguracije tla prema Italiji pa ta prijetnja s lijevog boka ugrožava defanzivnu liniju od izvora Soče do Jadranskog mora.

S etnografskog stajališta, talijanski stručnjaci isticali su da njihov teritorijalni zahtjev pretpostavlja priključenje određenog broja slovenskog stanovništva Austriji, ali isto je tako velik broj Nijemaca u Mariboru i oko njega priključen Jugoslaviji. Ujedno su istaknuli kako su i komisije i Vrhovno vijeće već u mnogo sličnih slučajeva dali prednost ekonomskim argumentima pred etničkim.

U drugom poglavlju izvještaja Teritorijalne komisije američki, britanski i francuski stručnjaci iznijeli su svoje viđenje problema Jeseničkog trokuta. U sve tri delegacije stručnjaka za teritorijalna pitanja (osim talijanske) slagali su se u tome da bi broj Slovenaca koji bi prema talijanskim zahtjevima ostali u Austriji bio oko 50.000 i da Komisija nije kompetentna razmatrati vojne argumente i sugestije.

Što se ekonomskih argumenata talijanskih stručnjaka tiče, američki stručnjaci su smatrali, a s time su se slagali i njihovi britanski i francuski kolege, da bi se ekonomske nepogodnosti koje navode Talijani mogle ukloniti specijalnom regulacijom carinskog prometa. On bi se, radi zaštite talijanskih interesa na pruzi Beč-Trst, mogao staviti pod međunarodnu kontrolu.

Amerikanci, Britanci i Francuzi smatrali su da je problem Jeseničkog trokuta, osim toga, u uskoj vezi s rješenjem glavnog problema određenja granice Italije, Austrije i Jugoslavije, što nije u nadležnosti Teritorijalne komisije. Ali da se izbjegne nepotrebno

⁹ Isto, *Discussion by Council of Five of Austro-Yugoslav Boundary Questions, Discussions of May 9*, str. 368-373.

odugovlačenje prilikom formuliranja mirovnih uvjeta s Austrijom, a i da se istovremeno zaštite talijanski interesi, predlaže se da Jesenički trokut dođe u nadležnost savezničkih i pridruženih sila.¹⁰

Kad se 10. svibnja ponovno sastalo Vijeće ministara vanjskih poslova kako bi razmotrilo novi izvještaj Teritorijalne komisije, njezin predsjednik Tardieu nije htio dati nikakva dodatna objašnjenja, smatrajući da je izvještaj, unatoč svemu, dovoljno jasno koncipiran. No, Sonnino nije bio tog mišljenja. Izjavio je da mu se čini kako je zajednički prijedlog američkih, britanskih i francuskih stručnjaka za teritorijalna pitanja suviše kompliciran. Italija želi, u interesu Trsta, osigurati kontinuiranu vezu te luke s Austrijom i Češkom i zato željeznička pruga ne smije prolaziti teritorijem niti jedne treće države, pogotovo ako ona nema neposredan interes za razvoj toga komunikacijskog pravca. Sonnino je ponovno podsjetio da je u mariborskom području Jugoslaviji pripalo oko 18 do 20 tisuća Nijemaca, pa zato ne igra veliku ulogu činjenica da bi u Jeseničkom trokutu stanoviti broj Slovenaca potpao pod Austriju. Naglasio je da ne želi odugovlačiti sklapanje mira s Austrijom i da će zato, ako se pokaže nužnim, prihvatiti predloženi prijedlog, iako smatra da on ne predlaže rješenje, već samo odgodu. Međutim, Sonnino nije vidio razlog zbog čega se odmah ne bi moglo donijeti konačno rješenje, jer postoje samo tri alternative: ili da Jesenički trokut pripadne Austriji, ili Jugoslaviji, ili Italiji. S obzirom na to da bi priključenje toga područja Jugoslaviji, dovelo prije ili kasnije do ekonomskih teškoća, a Italija ne želi priključenje teritorija koje ne naseljavaju Talijani, osim ako nije u pitanju talijanska sigurnost, rješenje se nameće samo po sebi – tvrdio je Sonnino.

Izgleda da je britanskom ministru vanjskih poslova Balfouru nakon toga dozlogrdilo Sonninovo uporno inzistiranje na prihvaćanju talijanskog prijedloga pa je detaljno obrazložio “sve teškoće” s kojima se susreće u nastojanju da shvati stajalište Talijana, a da istovremeno ne zanemari stavove američkih, britanskih i francuskih stručnjaka.

Kao prvo, Balfour je istaknuo kako talijanski prijedlog ne podrazumijeva samo odvajanje određenog broja Jugoslavena od svoje nacionalne države, već i njihovo prepuštanje neprijateljskoj državi. Osim toga, shvatio je kako svi stručnjaci, osim talijanskih, predlažu da buduća austro-jugoslavenska granica ide najvišim grebenom Karavanki koje predstavljaju prirodnu barijeru između Austrije i Jugoslavije. Talijanski prijedlog doveo bi Austrijance južno od te barijere, što je veoma neobično s obzirom na to da je u pitanju neprijateljska država – Austrija. Talijanski se prijedlog, čini se, zaključio je Balfour, kosi i s etničkim i s geografsko-strateškim principom, dok je, naprotiv, u slučaju talijansko-austrijske granice na Brenneru sporan samo etnički princip. Osim toga, sporna pruga koja bi trebala ostati izvan Jugoslavije nije jedina koja povezuje Beč s Trstom, već postoji i druga zapadnija željeznička linija. Iako je ta pruga inferiornija od one koja prolazi spornim teritorijem, ipak se ne može povući paralela s poljskim koridorom, jer se u ovom slučaju ne radi o ugroženom interesu cijele Europe, zaključio je Balfour. Na kraju je upozorio i na vrlo ozbiljnu situaciju što bi nastala kad bi se Jesenički trokut dodijelio Austriji, jer bi se tako silama na sjeveru omogućio laki prodor na jugoslavenski teritorij.

¹⁰ Isto, *Report submitted to the Council of Foreign Ministers by the Committee on Yugoslav Affairs*, str. 377-379.

Američki državni sekretar Lansing u potpunosti je podržao Balfoura i osudio nastojanja Talijana da iznude rješenje koje se protivi principu određivanja prirodnih, odnosno strateških granica, pogotovo što su upravo na tom principu i sami Talijani tražili i dobili granicu na prijevoju Brenner prema Austriji. S tom istom argumentacijom da željeznička pruga za Trst mora ostati izvan jugoslavenskog teritorija, Talijani bi mogli tražiti da i *Hinterland* Rijeke ne smije biti jugoslavenski, zaključio je Lansing.

Diskusija se nastavila prepirkom Lansinga i Sonnina o razlici koja postoji kad se etnički strani element prepušta prijateljskoj, a kada neprijateljskoj državi. Tom prilikom Sonnino je izjavio da Jugoslaveni ne smatra većim prijateljima od Austrijanaca. Lansing je, naprotiv, istaknuo da Amerikanci Jugoslaveni smatraju svojim prijateljima.

Na kraju se vidjelo da diskusija nije pomogla pronalaženju boljeg rješenja za Jesenički trokut od onoga koji je već predložila Komisija. Sonnino je ipak dodao kako želi da se sporno područje ograniči samo na Jesenički trokut, a ne da se produži na trokut Tarvisia. To je prihvaćeno, pa je odlučeno da Komisija podnese jedinstven prijedlog Vrhovnom vijeću, uzimajući u obzir, ako je moguće, i diskusiju u Vijeću ministara vanjskih poslova.¹¹

Cijeli problem jugoslavensko-austrijske granice napokon je 12. svibnja došao i pred najviši organ Konferencije – pred Vijeće desetorice. Tardieu je kao i pred Vijećem petorice opet morao izvjestiti o rezultatima rada Teritorijalne komisije. Ubrzo su se svi složili da je u cijeloj Celovečkoj kotlini potrebno održati plebiscit pod nadzorom međusavezničke komisije. Sonnino je pokušao plebiscit proširiti i na mariborsko područje, ali mu to ipak nije pošlo za rukom. Međutim, problem je opet nastao kad je trebalo donijeti odluku o Jeseničkom trokutu. Sonnino je, kao i pred Vijećem petorice, tražio da se to pitanje odmah skine s dnevnog reda, i to tako da se odmah dodijeli Austriji. Ali, Sonnino se sada, kao ranije Lansing, suprotstavio Wilson. Zahvaljujući Wilsonovom protivljenju, Sonninov zahtjev nije prihvaćen, već je zaključeno da se o sudbini Jeseničkog trokuta odlučuje tek kad se definitivno bude određivala jugoslavenska granica.¹²

U međuvremenu je delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca uvidjela da je odluka o plebiscitu u Celovečkoj kotlini kao cjelini nepovoljna za Jugoslaveni pa čak i opasna zbog moguće prevlasti proaustrijskog raspoloženja na sjeverozapadu kotline. Trumbić je bio uvjeren da bi Jugoslaveni pod tim okolnostima izgubili i onaj dio Celovečke kotline u kojem Slovenci imaju većinu.¹³ Zbog toga je na sastanku 14. svibnja odlučeno da se u vezi s Koruškom traži audijencija kod Clemenceaua, a po mogućnosti i kod Wilsona i Lloyd Georgea.¹⁴

Clemenceau je 18. svibnja nevoljko primio Pašića, Trumbića, Vesnića i Žolgera, ljut što Jugoslaveni traže korekturu svih svojih granica u posljednji trenutak. Međutim, ono

¹¹ *Discussion by Council of Five of Austro-Yugoslav Boundary Questions, Discussions of May 10*, str. 373-377.

¹² Isto, *Discussion by Council of Ten, on May 12, of Austro-Yugoslav Boundary*, str. 380-383.

¹³ Lederer, Ivo, *Yugoslavia at the Paris Peace Conference. A Study in Frontiersmaking*, New Haven and London, Yale University Press, 1963., str. 223.

¹⁴ *Zapisnici*, Sjednica od 14. maja 1919., str. 128.

što je delegacija predložila u vezi s jugoslavensko-austrijskom granicom bilo je mnogo više od obične korekture. Naime, predlagala se dioba Celovečke kotline između Austrije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca bez provedbe plebiscita. Po tom prijedlogu Celovec i Beljak ostali bi Austriji.

Clemenceau je jugoslavenske delegate uputio Teritorijalnoj komisiji i 19. svibnja Pašić je informirao Komisiju o novom jugoslavenskom prijedlogu, prema kojem se 20.000 Slovenaca prepušta Austriji. Američki i britanski stručnjaci odobravali su taj prijedlog s time da se u preostalom dijelu kotline održi plebiscit. Talijan De Martino, kao i obično, bio je protiv, a uz to je upozorio da se diskusija s Jugoslavenima mora ograničiti samo na područje istočno od pruge Celovec-Ljubljana.¹⁵

Delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sastala se s Komisijom za teritorijalna pitanja 20. svibnja. Trumbić je opisao novu jugoslavensku liniju u Koruškoj i Prekomurju. U obe regije Jugoslaveni su voljni, istaknuo je Trumbić, reducirati svoje zahtjeve. Novi prijedlog ide za tim da Celovec i Beljak ostanu Austriji, a u Prekomurju područje sa 7000 Slovenaca. Trumbić je, osim toga, protivljenje plebiscitu pravdao “klimavim” argumentom da se plebisciti trebaju provoditi samo ako je u pitanju spor dviju prijateljskih država, a ne ako se radi o granici jedne savezničke i jedne neprijateljske države.¹⁶

O odlukama Teritorijalne komisije Tardieu je 26. svibnja obavijestio Trumbića. Komisija je odlučila Prekomurje ipak dodijeliti Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, kao i dio Baranje, ali se o Koruškoj stručnjaci Teritorijalne komisije nisu mogli složiti. Francuzi i Britanci bili su skloni Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca dodijeliti južni dio, naseljen Slovencima. Talijani su se, dakako, tome protivili, dok su se Amerikanci još kolebali.¹⁷

Američki članovi Tardieuove komisije – Clive Day, Charles Seymour, Sherman Miles¹⁸ i Douglas Johnson¹⁹ – uputili su 27. svibnja američkim delegatima Konferencije mira memorandum u kojem su iznijeli svoje dileme u vezi s Koruškom. Miles smatra, stoji u memorandumu, da većina stanovništva Celovečke kotline želi ostati pod Austrijom. Njegovo mišljenje dijele i Day i Seymour, tj. da i većina Slovenaca Koruške želi ostati u okviru austrijske pokrajine Koruške. Zato oni smatraju da je najnovija linija koju predlažu Jugoslaveni suprotna interesima stanovništva toga područja, pa se protivne promjeni već zacrtanih stavova Teritorijalne komisije.

Samo se Johnson nije slagao s mišljenjem svojih kolega. U memorandumu se navodi da on podatke istraživanja misije prof. Coolidgea, kojima se služi Miles, smatra nepouzdanim, i to zato što su prikupljeni u abnormalno teškim uvjetima. Zato Johnson na

¹⁵ Lederer, nav. dj., str. 222-223.

¹⁶ Isto, str. 223.

¹⁷ Isto, str. 224.

¹⁸ Također član američke misije prof. Archibalda Coolidgea za proučavanje političke situacije u Austriji i susjednim zemljama.

¹⁹ Šef američke geografske sekcije.

temelju njih ne može donositi zaključke o osjećajima pripadnosti Koruških Slovenaca. Johnson, za razliku od svojih kolega, smatra da većina Slovenaca misli slovenski i da se saveznici moraju i u ovom slučaju rukovoditi principom da kod podjele nekog teritorija prednost ima prijateljska država. Johnson je, doduše, priznavao da geografski i ekonomski faktori govore u prilog dodjeljivanju Celovečke kotline Austriji, ali je istovremeno smatrao da u poljoprivrednom području kao što je ovo ekonomske veze nisu tako jake kao u nekom industrijskom. Etnografski, politički i strateški faktori, tvrdio je Johnson, govore u prilog priključenju jugoistočnog dijela Celovečke kotline Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Zato se Johnson slagao s britanskim i francuskim stručnjacima da se dio koji po novom prijedlogu traže Jugoslaveni dodijeli Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, s time da stanovništvo ima pravo prosvjedovati protiv te odluke u određenom vremenskom roku.²⁰

Međutim, upravo u trenutku kad je jugoslavenska delegacija trebala uložiti maksimalan napor da ipak privoli Saveznike za svoj novi prijedlog, vlada u Beogradu pokušala je 26. svibnja oružanom akcijom u Koruškoj staviti Konferenciju pred gotov čin. Jugoslavenska vojska započela je široku ofenzivu i za tjedan dana zauzela je čitavu Celovečku kotlinu, uključujući i grad Celovec. Austrijanci su bili 6. lipnja prisiljeni potpisati primirje. Jugoslavenska vojska je prilikom svoje okupacije zarobila i veću količinu vojnog materijala, ali kako je austrijski vojni materijal tehnički pripadao Saveznicima, Vijeće četvorice je već 31. svibnja naredilo da se i austrijske i jugoslavenske snage povuku iz Celovečke kotline. Snage Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nisu poslušale tu naredbu, jer su Austrijanci uz podršku i pomoć Italije prekršili primirje, pa je i jugoslavenska vojska ostala u Celovcu, kao i u većem dijelu kotline.²¹

Vojna akcija poduzeta kao podrška jugoslavenskim stavovima o Koruškoj, samo je zakomplicirala i otežala rad jugoslavenske delegacije u Parizu koja je činila sve ne bi li pridobila Saveznike, a pogotovo Amerikance, za svoj novi prijedlog.

Taj isti dan, 31. svibnja kad je Vijeće četvorice naredilo povlačenje vojnih snaga iz Koruške, na plenarnoj sjednici Konferencije mira svim malim savezničkim državama priopćeni su preliminarni mira s Austrijom i njihovi predstavnici pozvani na formalni sastanak s Austrijancima 2. lipnja u St. Germain. Nacrt ugovora, kako je bio sročan, pogodio je osobito zemlje nasljednice Austro-Ugarske zbog članka 59. koji govori o obaveznosti zemalja nasljednica da pruže zaštitu svojim nacionalnim manjinama. Zbog toga su negodovali i predstavnici Rumunjske, Čehoslovačke i Poljske. U ime Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca govorio je Trumbić. Upozorio je Saveznike da Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca ne može prihvatiti članak 59, obavezan za sve zemlje nasljednice Austro-Ugarske, jer istočni dio Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca čini bivša, već prije rata nezavisna i suverena srpska država, a njoj se ne mogu nametati klauzule koje ograničavaju njezin prijeratni status i suverenitet. Trumbić je upozorio da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca nezadovoljna i načinom na koji je definirana austrijsko-jugoslavenska granica, jer Saveznici ne samo da nisu uzeli u obzir prvobitni jugoslavenski prijedlog već ni minimum jugoslavenskih zahtjeva, koje je delegacija podnijela Terito-

²⁰ Almond-Lutz, nav. dj., *Memorandum to the American Commissioners to Negotiate Peace*, str. 505-508.

²¹ Lederer, nav. dj., str. 224.

rijalnoj komisiji 24. svibnja. Slaveni, tvrdio je Trumbić, neće moći podnijeti tako velike žrtve i prema Austriji i na Jadranu. Zato je apelirao na Saveznike da još jednom razmotre najnovije jugoslavenske prijedloge o granici prema Austriji.²²

Delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca bila je svjesna kako ima još vrlo malo vremena da se eventualno izборi za svoje interese pa su se njezini članovi rastrčali u grozničavoj potrazi za pomoć. Sam Pašić je isti dan (31. svibnja) razgovarao s američkim delegatom Henryjem Whiteom i molio ga da se založi kod Wilsona o promjeni odluke u vezi s plebiscitom u Koruškoj. Pašić je molio i Lloyd Georgea da mu preko njegova sekretara iznese jugoslavensko stanovište o Koruškoj.

Sljedećeg dana Vesnić i Žolger posjetili su Wilsonova savjetnika, pukovnika Edwarda Mandela Housea, i požalili se da samo Amerika još inzistira na provedbi plebiscita i nedjeljivosti Celovečke kotline. House je obećao da će se založiti za jugoslavensku stvar kod Wilsona, a Vesnić i Žolger su mu o jugoslavenskom zahtjevu predali i pismeni memoar. Osim toga, upozorili su Housea da delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca neće moći prisustvovati u St. Germainu, ako se jugoslavenski zahtjev ne usvoji.

Vesnić i Žolger obratili su se zatim za pomoć i Tardieu, a on ih je uvjeravao kako je u razgovoru s Houseom stekao povoljan dojam.

Vesnić je na poslijetku otišao u francusko ministarstvo vanjskih poslova vidjeti je li izvršena redakcija preliminara u smislu jugoslavenskih primjedbi od prethodnog dana. Međutim, izmjena nije bilo, ali mu je obećano da će se s tiskanjem teksta čekati do ponoći.²³ Istog dana, tj. 1. lipnja, na sjednici delegacije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca raspravljalo se samo o tome ide li se sljedećeg dana u St. Germain ili ne. Zaključeno je da se prema članku o zaštiti manjina postupi jednako kao i druge zainteresirane države (Čehoslovačka, Rumunjska i Poljska – tj. da se dade jaka rezerva), ili da se ne ide u St. Germain, ako se prethodno ne usvoji jugoslavenski prijedlog o Koruškoj.²⁴

Aktivnost jugoslavenskih delegata nije jenjavala niti u kasne večernje sate. Sekretar delegacije, Slovenac Bogumil Vošnjak, potražio je (1. lipnja) u 10 sati navečer pukovnika Housea, koji je u toku dana bio obećao Vesniću i Žolgeru da će o jugoslavenskom zahtjevu razgovarati s Wilsonom. House je obavijestio Vošnjaka da Wilson i dalje us traje na svom mišljenju kako se Celovečka kotlina ne može dijeliti i da treba ispitati volju naroda. Osim toga, prenosio je House, tog su mišljenja i Britanci i Francuzi. Jugoslaveni su u krivu, ako misle da to nije točno. Wilson zahtijeva, prenosio je House, da Jugoslaveni svakako dođu u St. Germain, jer bi njihova odsutnost samo ostavila loš dojam, a ništa ne bi postigli. Međutim, Jugoslaveni mogu predsjedniku Konferencije mira, Clemenceauu, pismeno predati svoje rezerve u vezi s člankom 59. o zaštiti manjina i u pogledu rješavanja granice u Koruškoj, jer će se u St. Germainu predati samo nacrt ugovora o miru s Austrijom i još se štošta može promijeniti, sugerirao je House.

²² Almond-Lutz, nav. dj., *Stenographic Report of the Eight Plenary Session (Secret) of the Peace Conference at the Quai d'Orsay on Saturday, May 31, 1919.*, str. 563-572.

²³ *Zapisnici*, Sjednica od 1. juna 1919., str. 139-141.

²⁴ Isto, str. 140.

Delegacija je na sjednici sutradan (2. lipnja), pred odlazak u St. Germain, odlučila poslušati Wilsonov savjet i prisustvovati predaji preliminara, ali isto tako i uručiti Clemenceauu pismenu rezervu u pogledu čl. 59. i u pogledu granice u Koruškoj.²⁵

Ipak je silni trud, koji je jugoslavenska delegacija uložila ne bi li se promijenila odluka barem o Koruškoj, urodio plodom. Saveznici su u posljednjem trenutku odlučili da se Austrijancima ne preda dio nacrtu mirovnog ugovora koji se odnosi na Korušku.²⁶

Delegacija je zato odmah sljedećeg dana zatražila da se jugoslavenski predstavnik sasluša pred Vijećem četvorice u vezi s koruškim pitanjem. Odlučeno je da se tom prilikom inzistira na podjeli Celovečke kotline bez plebiscita, a ukoliko se pokaže da to nije moguće, da se prihvati Johnsonov kompromisni prijedlog po kome bi jugoslavenska zona ("A") pripala Jugoslaviji (Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca), s time da nakon nekog vremena stanovništvo ima pravo izjašnjenja želi li ostati pod Jugoslavijom ili pripasti Austriji. Isto pravo imalo bi i stanovništvo austrijskog dijela.²⁷

Molba Jugoslavena je uslišana i Vesnić se 4. lipnja pojavio pred Vijećem četvorice da brani jugoslavensko stajalište. Svoje opširno izlaganje zaključio je, kao što je bilo dogovoreno, zahtjevom da se dio Celovečke kotline u kojem živi većina slavenskog stanovništva bez provedbe plebiscita dodijeli Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Međutim, Wilson je predložio drukčije rješenje. Pristao je, doduše, da se Celovečka kotlina podijeli na dvije zone: južnu jugoslavensku "A" i sjevernu austrijsku "B" zonu, ali da se u određenom roku, na primjer za 6 mjeseci od potpisivanja mira, u zoni "A" uz jugoslavensku demarkacijsku liniju, održi plebiscit o tome želi li stanovništvo te zone živjeti u Jugoslaviji ili u Austriji. Ako bi plebiscit u zoni "A" ispao u korist Austrije, automatski bi bilo riješeno pitanje i zone "B" koja bi isto pripala Austriji. Ali ukoliko bi zona "A" glasala za priključenje Jugoslaviji, tada bi se u kratkom vremenskom roku održao plebiscit i u zoni "B".

Naravno, američki saveznici prihvatili su Wilsonov prijedlog, pa je odlučeno da Teritorijalna komisija, koja se već bavila celovečkim bazenom, razradi detaljan plan provedbe plebiscita tako da spornim područjem u vremenskom intervalu od potpisivanja mira do provedbe plebiscita upravljaju lokalne vlasti pod nadzorom Lige naroda. To je značilo da se vojske obje zainteresiranih strana, jugoslavenska i austrijska, moraju povući van plebiscitarnog područja.

Takav prijedlog, odnosno preporuka Teritorijalne komisije nije odgovarao Jugoslavenima iz dvaju razloga: (1) zato što se i nadalje inzistiralo na plebiscitu i (2) što se tražilo povlačenje jugoslavenske vojske iz zone "A". Zato su slovenski članovi delegacije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pokušali preko Teritorijalne komisije postići povoljnije uvjete. Sam Vesnić je u pismu 5. lipnja predložio Vijeću četvorice dvije nove varijante rješenja korušskog pitanja. Prva varijanta je, u stvari, bila Johnsonov prijedlog da se zona "A" dodijeli Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a zona "B" Austriji, s pravom stanovništva koje tu živi da nakon određenog roka pismenim putem traži pripad-

²⁵ *Zapisnici*, Sjednica od 2. juna 1919., str. 141-142.

²⁶ *Zapisnici*, Bilješka br. 97., str. 144.

²⁷ *Zapisnici*, Sjednica od 3. juna 1919., str. 142.

nost, ili Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, ili Austriji. U svojoj drugoj varijanti Vesnić je pristajao na plebiscit, ali da do tog roka zona "A" pripada Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a zona "B" Austriji.

Čini se da su kontakti Jugoslavena s članovima Teritorijalne komisije ipak urodili plodom, jer je Komisija isti dan (6. lipnja) predložila Velikim silama formiranje posebne komisije od 5 članova, koja bi u ime Lige naroda pripremila sve uvjete za provedbu plebiscita i vodila brigu i kontrolu o nepristranosti i pravednosti njegove provedbe. Ali Komisija je ujedno predložila (bez suglasnosti talijanskog eksperta) da uprava u zoni "A" do plebiscita bude jugoslavenska, a u zoni "B" austrijska. Talijanski eksperti imali su opet zasebno mišljenje, koje je očito bilo uvjetovano žarkom željom da i Jesenički trokut svakako bude austrijski i da se osigura nesmetana veza Trst-Beč. Zato su Talijani predlagali da se Celovečku kotlinu ne dijeli u zone linijom istok-zapad, već linijom sjever-jug, čime bi se kotlina podijelila na zone istočno i zapadno od Celovca. Zbog toga su i tražili da se Jesenički trokut svakako isključi iz zone plebiscita.

Nakon diskusije u kojoj je Orlando čak zastupao projugoslavensku tezu da se zona "A" odmah i bez plebiscita dodijeli Jugoslaviji, a zona "B" Austriji, Lloyd George se s time nije mogao složiti, jer nije bio siguran u projugoslavensko raspoloženje stanovništva zone "A". Na posljetku je Vijeće četvorice primilo izvještaj Teritorijalne komisije na znanje, te konstatiralo da se Komisija kod izrade svog prijedloga nije držala zadanih uputa.²⁸

Sljedećeg dana, 7. lipnja, Orlando je pred Vijećem četvorice ponovno potaknuo pitanje Jeseničkog trokuta u vezi s prugom Trst-Beč, koja bi trebala ostati izvan granica Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Međutim, Wilson mu je odlučno odgovorio kako je pristao da Tarvisio pripadne Italiji samo pod pretpostavkom da Beljak pripadne Austriji, a Jesenički trokut Jugoslaviji. Na taj način pruga Tarvisio-Trst ostaje izvan Jugoslavije. Ali nikako ne može pristati da obje pruge i sva tri čvorišta (Beljak, Tarvisio i Jesenice) pripadnu Italiji.²⁹

Uspirkos svim diskusijama u Vijeću četvorice i u Teritorijalnoj komisiji koruško pitanje je i dalje stvaralo konfuziju u redovima velikih sila. Cijeli se problem osobito zakomplicirao jugoslavenskom okupacijom čitavog bazena. Vijeće četvorice je, doduše, već 31. svibnja naredilo povlačenje svih vojnih snaga iz čitave kotline, ali tu naredbu nije prihvatila ni jugoslavenska ni austrijska strana. Međutim, kako najnoviji prijedlozi (i Wilsonovi, i Teritorijalne komisije, i jugoslavenski) nisu više osporavali podjelu Celovečke kotline na zonu "A" i na zonu "B", pred Vijećem petorice se 18. lipnja postavilo pitanje da li i dalje inzistirati na evakuaciji cijele kotline ili dozvoliti da zona "A" ostane pod okupacijom jugoslavenske vojske, a u zonu "B" da uđe austrijska vojska.³⁰ Teritorijalna komisija opet nije mogla formulirati jedinstveno mišljenje o tom problemu.

²⁸ Almond-Lutz, nav.dj., *Annotations on the Discussion of the Council of Four of the Klagenfurt Area*, str. 508-510.

²⁹ Isto, *Annotations on the Discussion of the Council of Four of the Assling Triangle*, str. 385.

³⁰ Isto, *Evacuation of the Klagenfurt Basin, and the Meeting of the Council of Five on June 18. Minutes of the Council Meeting*, str. 511-514.

Talijani su inzistirali da se poštuje već donesena odluka Vijeća četvorice i da se evakui- ra cijela kotlina. Amerikanci su, pak, pristali na podjelu Celovečke kotline, ali nisu predlagali nikakve vojne mjere, dok su se Francuzi i Britanci složili da Jugoslaveni okupiraju zonu "A", a Austrijanci zonu "B".³¹

Diskusija se nastavila u Vijeću petorice i sljedeći dan, 19. lipnja. Teritorijalna komisija je tom prilikom podnijela svoje mišljenje o tri Vesničeva pisma (dva od 7. lip- nja i jedno od 9. lipnja) u kojima se on nadovezuje na svoje prijedloge od 6. lipnja. Na posljetku, Vijeće petorice je, unatoč otporu i rezervi Sonnina, zaključilo predložiti Vije- ću četvorice da se ne traži potpuna evakuacija Celovečke kotline.³²

Dva dana kasnije, 21. lipnja, koruško pitanje našlo se opet pred Vijećem četvorice. Nakon duge diskusije odlučeno je da Teritorijalna komisija sastavi tekst onih članaka ugovora s Austrijom koji se odnose na plebiscit u Koruškoj na sljedećim osnovama: (1) s obzirom na održanje plebiscita, da se austrijske vojne snage u zoni "B", a vojne snage Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u zoni "A" reduciraju na broj nuždan za očuvanje reda i da djeluju pod međunarodnom kontrolom. Vojne snage obiju strana moraju se nadomjestiti što je moguće prije lokalnim policijskim snagama; (2) da se plebiscit održi tri mjeseca nakon zaključenja mira s Austrijom u zoni "A" i u slučaju da rezultira u ko- rist priključenja Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, u roku od tri tjedna treba se održati plebiscit i u zoni "B"; (3) da se internacionalna komisija sastoji od četiri stalna člana koji predstavljaju SAD, Veliku Britaniju, Francusku i Italiju, a da se kod rješavanja pi- tanja u vezi sa zonom "B" priključi predstavnik Austrije, a u vezi sa zonom "A" pred- stavnici Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; (4) da glasovanju imaju pravo pristupiti sve osobe koje nastanjuju sporno područje od 1. siječnja 1912. godine.³³

S time je, što se Vijeća četvorice tiče, pitanje Korušskog plebiscita bilo riješeno, pa ni delegaciji Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nije preostalo ništa drugo već da na svo- joj sjednici od 26. lipnja prihvati odluku Vijeća četvorice "kao krajnju mogućnost dobiti na ovoj strani".³⁴

Mjesec dana kasnije, 28. lipnja u 16 sati, predstavnici Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca te Austrije potpisali su konvenciju o evakuaciji zone "B" Celovečke kotline od strane jugoslavenske vojske, kojom se povlačenje na demarkacijsku liniju ima iz- vršiti do 31. srpnja u 17 sati kada će svoje pozicije zauzeti snage Kraljevine Srba, Hr- vata i Slovenaca s jedne strane 600 metara neutralne zone, a Austrijanci s druge.³⁵ Čini- lo se tako da, barem što se teritorijalnog razgraničenja s Austrijom tiče, nema više neiz- vjesnosti, iako je za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca i dalje u svojoj težini os-

³¹ Isto, *Note Drafted by the Commission on Roumanian and Yugoslav Affairs*, str. 514-515.

³² Isto, *Evacuation of the Klagenfurt Basin, and the Meeting of the Council of Five on June 1919.*, str. 515-519.

³³ Isto, *Annotations on the Discussion of the Council of Four of the Klagenfurt Area*, str. 508-510.

³⁴ *Zapisnici*, sjednica od 16. juna 1919., str. 156-157.

³⁵ Almond-Lutz, nav.dj., *Telegram from the Inter-Allied Military Representatives at Klagenfurt Relative to the Execution of the Decision of the Conference*, str. 520.

tao sporan član 59. Ugovora o miru s Austrijom o zaštiti nacionalnih manjina. Diplomacija je odigrala svoju ulogu i sada je samo trebalo, što se Koruške tiče, realizirati plodove te teške diplomatske borbe.

Nakon što je 16. srpnja 1920. godine bio ratificiran St. Germainski mirovni ugovor s Austrijom (potpisan 10. rujna 1919. g.) odlučeno je prema članku 50. Ugovora o koruškom plebiscitu da se on održi 10. kolovoza, tj. tri mjeseca nakon ratifikacije.

Svjestan koliko je važno ne izazivati neraspoloženje lokalnog stanovništva prema Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, Trumbić je još 9. lipnja poručio vladi u Beograd da se pobrine kako bi jugoslavenska vojska u Koruškoj postupala što je moguće bolje sa stanovništvom, kao i da se pripremi teren za plebiscit, jer bi svaka pogreška mogla biti fatalna za ovo pitanje od velikog interesa.³⁶

Međutim, izgleda da to vladi u Beogradu nije u potpunosti pošlo za rukom. Komisiji za provedbu plebiscita stizale su pritužbe na račun Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i njezine politike u zoni "A". Tako se vlada provincije Koruške sa sjedištem u St. Veitu (izvan zone plebiscita) tužila da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca hermetički zatvorila zonu "A" i da provodi brutalni teror nad Nijemcima i njima sklonom stanovništvu svoje zone, ne poštujući njihovo privatno vlasništvo i osobnu slobodu i time im onemogućava izjašnjavanje slobodne volje. Oskudne vijesti koje stižu iz zone "A", tvrdila je vlada Koruške, govore da Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca uz pomoć politički fanatičnog slovenskog klera, potpuno stranog lokalnom stanovništvu i beskrupuloznih agitatora, uz primjenu svih psihičkih i moralnih sredstava, nastoji iznuditi povoljan rezultat plebiscita. U tom cilju Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca čini sve, tvrdi se dalje, da ukloni njemačke elemente ili im ekonomskim i osobnim represalijama onemogući slobodno iskazivanje svojeg mišljenja. Tako Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca sprječava povratak nekoliko tisuća izbjeglica iz zone "A", koji su pobjegli pred nadiranjem jugoslavenskih trupa još u svibnju 1919. godine, a sada bi se željeli vratiti svojim domovima. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca uz to hapsi i internira nepoželjne ljude, a od nekih se traži da se u najkraćem roku isele iz zone "A". Također, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, tvrdila je vlada Koruške, nije informirala stanovništvo svoje zone da će se plebiscit odvijati pod nadzorom Lige naroda, čime će se apsolutno osigurati slobodno izražavanje volje naroda. Zato je koruška vlada tražila da se svakako, prema odluci Konferencije, cijela Celovečka kotlina što prije okupira savezničkim snagama, najmanje tri tjedna prije održavanja plebiscita, a da se istovremeno evakuiraju jugoslavenske i austrijske snage. Sama koruška vlada će, ukoliko bude potrebno, povući svoje civilne administrativne organe nekoliko tjedana prije plebiscita iz zone "B", s time da se iste mjere provedu i u zoni "A".³⁷

Kako se približavao dan održavanja plebiscita, u Koruškoj je rasla nervoza pa je predsjednik savezničke plebiscitarne komisije, Sidney Capel Peck, javljao 29. rujna Konferenciji ambasadora o sukobu jednog jugoslavenskog žandara s jednim talijanskim časnikom u civilu, kao i o bojazni da se zbog tako zapaljive situacije neće moći održati

³⁶ *Zapisnici*, bilješka br. 97., str. 144.

³⁷ Almond-Lutz, nav.dj., *Communication from the Administrator of Carinthia to the Inter-Allied Commission at Klagenfurt Concerning the Plebiscite*, str. 521-523.

plebiscit u predviđenom roku, do 16. kolovoza (zadnji dan prema odluci Konferencije), ukoliko se u plebiscitarno područje odmah ne uputi saveznička vojska sastavljena po mogućnosti i od Francuza i Britanaca, a ne samo od Talijana.³⁸

Sljedećeg dana, 30. rujna, Beč je javljao Konferenciji ambasadora da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca oficijelno povukla svoje trupe iz zone "A", ali da je prema nekim informacijama ostao u zoni plebiscita određen broj vojnika preobučen u civile.³⁹

Plebiscit je bio održan prema planu, 10. kolovoza, u zoni "A" i na veliko razočaranje Jugoslavena rezultirao je u korist priključenja Austriji. Za priključenje Austriji izjasnilo se 22.025 glasača, a za priključenje Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 15.279.⁴⁰ Takav su ishod Jugoslaveni teško prihvatili i pukovnik Peck je 15. kolovoza javljao u Pariz da su vojne snage Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ponovno započele s okupacijom zone "A". Ta se akcija provodi s dva bataljona, a vraćena je i sva žandarmerija koja ne potječe iz Koruške. Jugoslavenska strana je taj korak oficijelno opravdala Plebiscitarnoj komisiji potrebom da se sačuva mir i red plebiscitom razočaranog stanovništva. Jugoslavenski predstavnik u Plebiscitarnoj komisiji, Jovan M. Jovanović (naslijedio je J. Cvijića), podnio je odmah ostavku na svoje članstvo i do daljnjih uputa svoje vlade u Beogradu odbio je sudjelovanje u njezinu radu. Plebiscitarna komisija je naredila trenutno povlačenje jugoslavenske vojske, ali je Peck predviđao da će pod takvim uvjetima Plebiscitarnoj komisiji biti veoma teško, a možda i nemoguće, preuzeti upravu nad zonom "A". Zbog toga je prijeko potrebno, zahtijevao je Peck, da Konferencija pruži Plebiscitarnoj komisiji svoju punu podršku, jer bi u suprotnom Austrijanci mogli iznaći njezinoj kontroli.⁴¹ Međutim, predstavnik Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pristao je administrativnu upravu u Zoni "A" prepustiti Plebiscitarnoj komisiji, ali je istodobno tvrdio da nema ovlasti narediti povlačenje jugoslavenske vojske. Zbog toga je pukovnik Peck tražio od Konferencije da poduzme potrebne mjere, kako bi se vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca povukla.⁴²

Naravno, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca morala se, koliko god bilo bolno, pomiriti s činjenicom da je velikim dijelom nespretnošću vlastite politike na terenu izgubila plebiscit u zoni s većinom slovenskog stanovništva i da ne može prkositi velikim silama. Već 27. kolovoza Teritorijalna komisija uspostavila je potpunu kontrolu u zoni "A" pa je odlučeno obavijestiti austrijsku vladu o primopredaji i priključenju tog teritorija Austriji.⁴³

³⁸ Isto, *Telegram from Colonel Peck to Lord Derrby Relative to Situation at Klagenfurt*, str. 530.

³⁹ Isto, *Telegram from Colonel Peck to Lord Deroy*, Klagenfurt, September 30, 1920. Concerning Events in the Plebiscite Zone, str. 531.

⁴⁰ Lederer, I. J., nav.dj., str. 227.

⁴¹ Almond-Lutz, nav.dj., *Telegram from Colonel Peck to Lord Derrby Regarding the Results of the Plebiscite*, str. 531-532.

⁴² Isto, *Decipher of Telegram from Colonel Peck, Klagenfurt, to Lord Derby Concerning the Evacuation of the Plebiscite Zone by the Serb-Croat-Slovene Troops*, str. 532-533.

⁴³ Isto, *Resolution of the Council of Ambassadors Concerning the Transfer of the Klagenfurt Territory to Austria*, str. 533.

Livia Kardum

*DIPLOMATIC BATTLE FOR CARINTHIA AT THE 1919 VERSAILLES
PEACE CONFERENCE*

Summary

After World War One, at the Versailles Peace Conference, the newly created Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes had to win its international recognition and define almost all its borders. Since it had not belonged to the camp of the Entente forces, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes had no representatives in the Territorial Commission which submitted its proposals to the Big Four. This was exploited by Italy which would always come up with the least favourable version of the Kingdom's borders. Italy's proposal regarding Austria's border with the Kingdom was that the entire Celovec valley be ceded to Austria. However, the French, British, and American experts for territorial issues demurred. After the protracted and tense wrangling, it was decided that the Celovec valley be divided into two plebiscitary zones. A plebiscite in Carinthia was not in the interest of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and its delegation tried to modify this decision, but to no avail. The Belgrade government's military intervention in Carinthia was an attempt of *fait accompli*, but it proved counterproductive as the occupation only deepened the local population's hostility toward the Yugoslav state and affected the result of the plebiscite: the majority Slovenian population in Zone A opted for Austria, a great setback for the Yugoslav side.